

Konstrukcija „neprijatelja“ krivičnim pravom: *Feindstrafrecht* i suzbijanje Taga u kolonijalnoj Indiji (1836–1848)

Milan Lipovac¹

Univerzitet u Beogradu, Fakultet bezbednosti, Beograd, Srbija

Predmet ovog rada je analiza zakona o suzbijanju Taga (i Dakoita), koje je Istočnoindijska kompanija usvojila u periodu od 1836. do 1848. godine, kroz prizmu savremenog teorijskog koncepta *Feindstrafrecht* (neprijateljsko krivično pravo) nemačkog pravnog teoretičara Gintera Jakobsa. Polazeći od toga da se u literaturi ovaj koncept isključivo primenjuje u analizi savremenih fenomena, pre svega terorizma i zakonodavstva čija je svrha (ili opravdanje) vođenje „rata protiv terorizma“, rad je usmeren na utvrđivanje u kojoj meri se kriminalizacija u predpolju, nepostojanje srazmernosti između kazne i krivice učinio, borbeno zakonodavstvo, i ograničenje procesnih garancija, kao ključne karakteristike *Feindstrafrecht*, mogu prepoznati u kolonijalnom zakonodavstvu 19. veka. Analiza jedanaest zakona pokazuje da su sve četiri karakteristike prisutne, i to na način koji ukazuje da savremeni mehanizmi kontrole imaju duboke istorijske korene u kolonijalnoj praksi. Time se relativizuje teza da je savremene teorijske koncepte u krivičnom pravu i kriminologiji moguće primenjivati isključivo u analizi aktuelnih pojava i procesa, otvarajući mogućnost povlačenja istorijskih paralela. Rad bi se time mogao uklopiti u kritičke pristupe u krivičnom pravu i kriminologiji, a potencijalno i šire u proučavanju bezbednosti, doprinoseći boljem razumevanju odnosa između moći definisanja, odnosno konstruisanja „neprijatelja“ u širokom istorijskom kontekstu.

KLJUČNE REČI: *Feindstrafrecht* / Tage / Istočnoindijska kompanija / kolonijalno zakonodavstvo / kriminalizacija u predpolju / borbeno zakonodavstvo / ograničenje procesnih garancija / konstrukcija „neprijatelja“

Korespondencija: milanlipovac@gmail.com; Univerzitet u Beogradu, Fakultet bezbednosti, Gospodara Vučića 50, Beograd, Srbija

¹ ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5051-3889>

Uvod

Primena koncepta *Feindstrafrecht* (neprijateljsko krivično pravo) nemačkog teoretičara Gintera Jakobsa je u najvećoj meri usmerena na analizu fenomena terorizma i zakonodavstva koje se stvara u okviru globalnog „rata protiv terorizma“. U tim raspravama, *Feindstrafrecht* se koristi kao analitički okvir za razumevanje načina na koji države pomeraju granice kažnjivosti, ukidaju procesne garancije i konstruišu „neprijatelja“ krivičnim pravom. Iako je ovaj koncept dobar teorijski okvir za kritičko promišljanje savremenih tendencija u krivičnom pravu i kriminologiji, u dosadašnjim istraživanjima nije primenjivan u analizi istorijskih pojava i procesa, posebno ne u analizi kolonijalnog zakonodavstva 19. veka. Autor ovog rada nastoji da popuni tu istraživačku prazninu, primenjujući četiri ključne karakteristike *Feindstrafrecht* – kriminalizaciju u predpolju, nepostojanje srazmernosti između kazne i krivice učinioca, borbeno zakonodavstvo i ograničenje procesnih garancija – na analizu jedanaest zakona koje je Istočnoindijska kompanija usvojila protiv Taga (i Dakoita) u periodu od 1836. do 1848. godine. Cilj rada je da se ispita u kojoj meri su ove karakteristike izražene u kolonijalnom zakonodavstvu i kakve implikacije taj nalaz može imati u razumevanju savremenih oblika kontrole i konstrukcije „neprijatelja“ krivičnim pravom.

Rad je strukturisan na sledeći način. Prvo se izlaže teorijski okvir – Jakobsov koncept *Feindstrafrecht*, njegove ključne karakteristike, kritike i dosadašnja primena u istraživanjima. Zatim se daje osvrt na istorijski i institucionalni kontekst – nastanak i razvoj Istočnoindijske kompanije, njene prerogative i način upravljanja kolonizovanim teritorijama. Nakon toga sledi analiza jedanaest zakona kroz prizmu četiri ključne karakteristike *Feindstrafrecht*.

Koncept *Feindstrafrecht*, ključne karakteristike, njegova kritika i dosadašnja primena u istraživanjima

Savremene rasprave o „neprijateljskom krivičnom pravu“ (*Feindstrafrecht*)² utemeljene su u radu nemačkog pravnog teoretičara

² *Feindstrafrecht* bi se u doslovnom prevodu na srpski jezik mogao prevesti kao „neprijateljsko krivično pravo“. Iako je u literaturi objavljenoj na engleskom jeziku mogu pronaći i varijante poput „krivično pravo neprijatelja“ (*the criminal law of the enemy*) ili „neprijateljsko pravo“ (*the enemy criminal law*), u domaćoj naučnoj periodici, koliko je autoru ovog rada poznato, za sada ne postoji ustaljen i opšteprihvaćen prevod. Šta više,

Gintera Jakobsa (*Günther Jakobs*). Jakobs termin prvi put uvodi 1985. godine, kritički analizirajući tendenciju kriminalizacije radnji u „predpolju“ povrede pravnog dobra (*Kriminalisierung im Vorfeld einer Rechtsgutsverletzung*). On primećuje da se učinilac sve češće ne definiše kroz delo, već kroz potencijalnu opasnost koju predstavlja: „Za razliku od građanina, koji ima pravo na privatnu sferu i čije se ponašanje ne kontroliše dok ne postane društveno relevantno, učinilac se u *Feindstrafrecht* definiše isključivo kao izvor opasnosti po pravno dobro - drugim rečima, kao neprijatelj pravnog dobra“ (Jakobs, 1985, str. 753).

U svom najvažnijem tekstu za razvoj koncepta, Jakobs razvija dva idealna tipa – *Bürgerstrafrecht* (građansko krivično pravo) i *Feindstrafrecht* – naglašavajući da se radi o „dva pola jedne stvarnosti“ koji se u praksi prepliću (Jakobs, 2004, str. 93). Građansko krivično pravo tretira prestupnika kao osobu kojoj se kazna upućuje kao odgovor na delo i sredstvo potvrđivanja povredene norme. Nasuprot tome, *Feindstrafrecht* tretira prestupnika kao „opasnog pojedinca“ (*gefährliches Individuum*), a cilj kažnjavanja nije usmeren na prošlost, već na budućnost – na „suzbijanje opasnosti“ (*Gefahrbekämpfung*) (Jakobs, 2004, str. 94).

Ključni kriterijum za razlikovanje građanina od neprijatelja jeste ono što Jakobs naziva „kognitivnom garancijom“ (*kognitive Garantie*): čisto normativno očekivanje da će se neko ponašati kao osoba nije dovoljno – ono mora biti kognitivno utemeljeno u stvarnosti. Ako neko ne pruža tu garanciju, onda se više ne može tretirati kao osoba, jer bi to ugrozilo pravo drugih na bezbednost (Jakobs, 2004, str. 99–100). Neprijatelj je, stoga, onaj ko se „verovatno trajno“ odvojio od prava - bilo u svom stavu, načinu života ili kroz pripadnost organizaciji (2004, str. 100).

Intelektualno utemeljenje koncepta može se pronaći u stanovištima teoretičara društvenog ugovora (Morguet, 2009, str. 29–33), ali za njegovo razumevanje važnije je Jakobsovo eksplicitno distanciranje od političke teorije Karla Šmita. Šmitov neprijatelj je *hostis* – javni, politički neprijatelj protiv kojeg se vodi egzistencijalni rat; Jakobsov neprijatelj je *inimicus* – privatni/lični neprijatelj, učinilac posebno opasnih krivičnih dela, kome se i dalje pripisuje krivičnopravna odgovornost jer ne pruža kognitivnu garanciju da će poštovati pravo (Jakobs, 2006, str. 296–297).

pronađena su samo dva rada u domaćoj publicistici. Mihael Bok (Bock, 2010), istina Nemac, centralni pojam koristi u izvornom obliku na nemačkom jeziku napisanom u kurzivu (*Feindstrafrecht*), dok Marković i dr. koriste doslovni prevod „neprijateljsko krivično pravo“ (Marković i sar., 2024).

Feindstrafrecht se, dakle, ne bavi političkom teorijom neprijatelja države, već je u izvornoj zamisli krivičnopravni i kriminološki pristup koji neprijatelja vidi kao pojedinca koji svojim ponašanjem dovodi u pitanje temelje pravnog poretka.

U literaturi se, na osnovu Jakobsove teorije i njenih kritičkih razrada, mogu identifikovati četiri ključne karakteristike Feindstrafrecht, koje je autorka Morguet sistematizovala u svojoj obimnoj studiji (Morguet, 2009, str. 49–62, str. 93–121):

1. Kriminalizacija u predpolju (*Vorverlagerung der Strafbarkeit*). Dok se u građanskom krivičnom pravu kažnjava za učinjeno delo, u Feindstrafrecht se kažnjava već sama priprema, dogovor, pripadnost grupi, pa i namera (Jakobs, 1985, str. 751–785; Morguet, 2009, str. 49–54).
2. Nepostojanje srazmernosti između kazne i krivice učinioca (*fehlende Proportionalität der Strafe zur Tatschuld*). Iako je delo tek u pripremi, kazna je jednako visoka kao za izvršeno delo, jer se ne određuje prema težini učinjenog dela, već prema procenjenoj opasnosti koju pojedinac ili grupa predstavlja (Morguet, 2009, str. 54–55).
3. Borbeno zakonodavstvo (*Bekämpfungsgesetzgebung*) podrazumeva da se zakoni usvajaju sa ciljem „borbe“ protiv određenih pojava. Obuhvata borbenu retoriku, reaktivnost na konkretne događaje i konstrukciju neprijatelja kroz zakone. Najvažnija odrednica je, međutim, „simboličko dejstvo“ (*Symbolwirkung*): Feindstrafrecht nije samo represija, već šalje poruku javnosti da država ima kontrolu, da je odlučna u borbi protiv „neprijatelja“ i da štiti „nas“ od „njih“ – čak i kada ne postiže svoj primarni cilj suzbijanja opasnosti (Morguet, 2009, str. 233–244).
4. Ograničenje procesnih garancija (*Einschränkung prozessualer Garantien*). Ukidaju se ili ograničavaju prava okrivljenih – pravo na svedočenje, pravo na advokata, uvode se tajni postupci i svedoci saradnici – a sve se opravdava nužnošću efikasne borbe protiv neprijatelja (Jakobs, 2004, str. 102–103; Morguet, 2009, str. 58–62).

Jakobsova teorija naišla je na brojne kritike. Morguet sistematski izlaže prigovore koji se odnose na nepreciznost ključnih pojmova – pre svega „neprijatelja“ i „kognitivne garancije“. Nemoguće je unapred pouzdano

utvrditi ko pruža, a ko ne pruža garanciju da će se ponašati u skladu sa pravom, što dovodi do pravne nesigurnosti i otvara vrata proizvoljnosti, odnosno zloupotrebi (Morguet, 2009, str. 273-277). Drugi važan prigovor tiče se odnosa deskriptivnog i normativnog: da li Jakobs samo opisuje tendencije u savremenom pravu, ili ih i zagovara? Iako se u ranijim radovima Feindstrafrecht javlja kao kritički pojam, kasniji spisi sadrže formulacije koje ukazuju na to da Jakobs Feindstrafrecht vidi kao neizbežan odgovor na savremene izazove (Morguet, 2009, str. 64–74). I sam Jakobs je svestan kontroverznosti – naglašava da Feindstrafrecht „nije principijelno i ciljano zamišljen kao pežorativan“, već označava „pravilima vođeno, a ne spontano-afektivno ponašanje“, ali istovremeno ističe da je on znak za „nedovoljnu pacifikaciju“ društva (Jakobs, 2004, str. 93).

Za ovaj rad posebno je značajan pravac kritike koji Feindstrafrecht vidi kao simbolički konstrukt i instrument moći. Morguet ga povezuje sa teorijom simboličkog zakonodavstva i *penal populism*-om, ističući da Feindstrafrecht ne služi samo (ili prvenstveno) stvarnoj borbi protiv kriminala (Morguet, 2009, str. 233–244). Na istom tragu, Alejandro Aponte na osnovu analize kolumbijskog specijalnog zakonodavstva izvodi pojam „konstruisanog neprijatelja“ i zaključuje: „Neprijatelj nije onaj ko se tako ponaša, već onaj ko je kao takav definisan od strane onih koji imaju moć definisanja“ (*Definitionsmacht*) (Aponte, 2006, citirano kod Morguet, 2009, str. 264–265). Feindstrafrecht tako ne proizlazi iz objektivnog postojanja neprijatelja, već ga samo stvara kroz performativni čin koji putem prava konstruiše kategoriju ljudi koji se stavljaju van zakona. Ovaj proces u kojem mediji, javnost i vlasti stupaju u interakciju koja preuveličava opasnost, stigmatizuje „neprijatelje društva“ i proizvodi zahteve za vanrednim merama se u sociološkoj literaturi prepoznaje se kao moralna panika, a u kontekstu *Feindstrafrecht* na njega neposredno ukazuje i Bok (Bock, 2010, str. 139–140).

Pregledom literature utvrđeno je da se koncept *Feindstrafrecht* gotovo isključivo koristi u istraživanjima vezanim za terorizam i borbu protiv terorizma. Sam Jakobs 2005. godine postavlja pitanje može li se „*War on Terror*“³ voditi sredstvima krivičnog prava, analizirajući zakone o borbi

³ U literaturi se pravi jasna pojmovna razlika: *teror* je nasilje koje sprovodi država (ili vlast), dok je *terorizam* nasilje nedržavnih aktera. Nakon terorističkih napada 11. Septembra 2001. nastaje politički konstruisana sintagma „*War on Terror*“ koja unosi semantičku konfuziju i kao da namerno briše razliku između terora i terorizma promovisući državno nasilje kao odgovor na nedržavno. U domaćoj literaturi ustalio se prevod „rat protiv terorizma“ i on je zadržan i u ovom radu. Ipak, upravo analiza kolonijalnog zakonodavstva protiv Taga

protiv terorizma i zaključujući da oni zapravo tretiraju teroriste kao neprijatelje, a kaznu pretvaraju u „korak u borbi za bezbednost“ (Jakobs, 2005, str. 840). Ova veza između *Feindstrafrecht* i terorizma detaljno je razrađena u studijama Havickhorst (Hawickhorst, 2013), Saligera (Saliger, 2019), Doninija (Donini, 2007) i Ambosa (Ambos, 2020, str. 254–258), koji u savremenom zakonodavstvu prepoznaju personalizaciju – pomeranje fokusa sa konkretnog dela na potencijalno opasnog pojedinca, odnosno koncept *Gefährder*.

Međutim, nije pronađena nijedna studija koja koncept *Feindstrafrecht* primenjuje na analizu zakona Istočnoindijske kompanije protiv Taga (i Dakoita)⁴. Iako postoji obimna literatura o kolonijalnom zakonodavstvu i konstrukciji fenomena Taga, kao i o primeni *Feindstrafrecht* na savremene fenomene, ova dva toka istraživanja do sada nisu povezana. Zato primena teorijskog okvira *Feindstrafrecht* na kolonijalno zakonodavstvo 19. veka i popunjavanje ove istraživačke praznine može predstavljati originalni saznanj doprinos ovog rada.

Krivičnopravni i institucionalni okvir kolonijalne uprave: Istočnoindijska kompanija i konstrukcija „neprijatelja“

(Britanska) Istočnoindijska kompanija (*The East India Company*), u svojim propisima označavana i kao „Časna kompanija“ (*The Honourable Company*), nastala je 1600. godine po povelji kraljice Elizabete I kao akcionarsko društvo koje je činilo 219 engleskih/britanskih političkih, ekonomskih i vojnih prvaka – uglavnom nosilaca državne vlasti, među kojima i sama kraljica – koji su dobili monopol na 15 godina da u ime britanske imperije trguju sa svim zemljama istočno od Rta Dobre nade i zapadno od Magelanovog moreuza (Phillips & Sharman, 2020, str. 50–51).

Osnivanje ovakvih privatnih kompanija nije bilo britanska specifičnost – slične kompanije osnovala su i Holandija, Danska, Portugalija, Francuska i

pokazuje ono na šta ova fusnota skreće pažnju: konstrukcija „neprijatelja“ i borbeno zakonodavstvo nisu samo odgovor na pretnju, već i instrumenti državnog terora koji se sprovodi kroz krivično pravo.

⁴ Iako se u zvaničnom nazivu ovog seta zakona „*The Thuggee and Dacoity Suppression Acts (1836–1848)*“, pominju i Dakoiti, predmet analize ovog rada su isključivo Tage i krivičnopravni mehanizmi kojima su oni konstruisani kao „neprijatelji“. Dakoiti se u radu pominju samo u onoj meri u kojoj je to neophodno zbog vernog predstavljanja naziva zakona ili njegovih odredaba/članova, pri čemu će, radi jasnoće, njihovo ime u punom nazivu zakona biti stavljano u zagradu, npr. *Thuggee (and Dacoity) Suppression Acts*.

Švedska, sve vođene istim ciljem: profitom i kontrolom trgovačkih puteva. Ono po čemu se Istočnoindijska kompanija izdvaja nije motiv, koji je delila sa konkurentima, već što je vremenom uspjela da izraste u dominantnu vojnu i administrativnu silu koja je vršila klasičnu kolonijalnu upravu na indijskom potkontinentu. Serijom povelja iz 1670. godine britanski kralj Čarls II Kompaniji je priznao pravo da izdaje sopstveni novac, formira upravu, sudove i zatvore, komanduje vojskom i utvrđenjima, sklapa vojne saveze, osvaja teritorije, proglašava rat i zaključuje mir (Robins, 2012; Dalrymple, 2019). Oko 1680. godine formira sopstvenu vojsku koja je na vrhuncu brojala 260.000 vojnika, što je dva puta više od tadašnje vojske Velike Britanije (Wilson, 2016). Time je postala jedinstvena pojava u istoriji kolonijalizma: privatna korporacija koja je upravljala teritorijama, donosila zakone, kažnjavala i ratovala.

Tokom 18. i prve polovine 19. veka, Kompanija je ratovala u Indiji, Kini i Jugoistočnoj Aziji, uspostavljajući kolonijalnu upravu utemeljenu u eksploataciji prirodnih resursa i radne snage na velikom delu indijskog potkontinenta. Njena nesposobnost (ili nezainteresovanost) da efikasno upravlja osvojenim teritorijama dovela je do katastrofalnih posledica po lokalno stanovništvo – poput Bengalske gladi 1770. godine u kojoj je, prema procenama, umrlo oko deset miliona ljudi, odnosno trećina stanovništva Bengala (Mukhopādhyāya, 1974). Istovremeno, vlasnici Kompanije imali su snažan politički uticaj u Londonu, jer njihovi predstavnici sedeli su u Domu lordova, uticali na odluke parlamenta i britanske krune. Kako primećuje Dalrymple, „Kompanija je bila država unutar države, imperija u okviru imperije“ (Dalrymple, 2019, str. 23).

Nakon Indijskog ustanka protiv Istočnoindijske kompanije (danas poznatog i kao Prvi rat za indijsku nezavisnost, 1857–1858), britanski parlament je 1858. godine doneo Zakon o Vladi Indije (*Government of India Act 1858*). Kompanija nije raspuštena zbog gubitka profita, već zato što je njena nesposobnost da upravlja kolonijom ugrozila britanske imperijalne interese. Svi kolonijalni posedi, administracija, fabrike i vojska stavljeni su pod direktnu upravu britanske krune. Ipak, vlasnici Kompanije su se još 1833. godine odrekli trgovačkih poslova u zamenu za garantovane dividende isplaćivane iz poreza ubranih u Indiji, a isplate su nastavljene i nakon formalnog raspuštanja Kompanije (Lawson, 2013; Robins, 2012).

Razlog zbog kojeg je potrebno razumeti ovaj aspekt britanskog prisustva u Indiji jeste sagledavanje širih društvenih, ekonomskih i kolonijalnih okolnosti u kojima će se kasnije odvijati borba protiv Taga.

Istočnoindijska kompanija nije bila samo profitno orijentisano društvo, ona je bila i kolonijalna uprava u punom kapacitetu. Zato britansko prisustvo u formi privatne kompanije faktički ogoljuje interes kolonijalne uprave, koji bi, da je država sa svojim institucijama bila prisutna, mogao biti zamagljen „misionarskim, civilizatorskim i prosvetiteljskim“ opravdanjima. Pošto je jasno da je profit privatne kompanije bio ključni, mada ne i jedini, interes Britanaca u Indiji, potrebno je u skladu sa tom premisom sagledavati kako ukupno delovanje Britanaca u kolonizovanoj Indiji, tako i pojedine segmente njihovog delovanja. Jedan od najznačajnijih i najilustrativnijih segmenata vezan je upravo za način na koji su se Britanci suprotstavljali Tagama u 19. veku.

Analiza zakona o suzbijanju Taga (i Dakoita) kroz prizmu *Feindstrafrecht*

1. Kriminalizacija Taga u predpolju (*Vorverlagerung der Strafbarkeit der Thugs*)

Prva i najuočljivija karakteristika *Feindstrafrecht* u ovom setu zakona jeste pomeranje fokusa sa konkretnog dela na samu pripadnost grupi i na radnje koje prethode delu ili ga omogućavaju. U klasičnom krivičnom pravu, kazna se izriče za ono što je neko *učinio*. U analiziranim zakonima, kazna se izriče za ono što neko *jeste* (ili što se pretpostavlja da bi mogao postati) – pripadnik „neprijateljske“ organizacije.

Najeklatantniji primer je Zakon br. XXX iz 1836. godine, koji ne inkriminiše ubistvo ili pljačku kao takve, već samu činjenicu da je neko „pripadao bilo kojoj bandi Taga“ (Act XXX, 1836, I). Ovo je suštinski pomak od *Tatstrafrecht* (krivičnog prava zasnovanog na delu) ka *Täterstrafrecht* (krivičnom pravu zasnovanom na tipu učinioca). Pripadnost grupi postaje sama po sebi krivično delo, bez obzira na to da li je pojedinac učestvovao u konkretnim ubistvima ili pljačkama. Dodatno, zakon deluje retroaktivno – primenjuje se i na one koji su grupi pripadali pre njegovog donošenja (Act XXX, 1836, I), što je u direktnoj suprotnosti sa načelom zakonitosti (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) koje bi trebalo da štiti pojedinca od samovolje vlasti.

Ista logika primećuje se i u Zakonu br. XVIII iz 1839. godine, koji proširuje krivično delo na „svesno primanje ili kupovinu imovine koju su Tage opljačkale ili ukrade“ (Act XVIII, 1839). Ovde se kažnjivost pomera

na radnje koje su izvan neposrednog čina ubistva ili pljačke, ali ga omogućavaju i podržavaju - na celokupnu „infrastrukturu“ koja održava tagizam. Na sličan način, Zakon br. XXIV iz 1843. godine (o Dakoitima) ponavlja obrazac iz 1836. godine, kriminalizujući samu pripadnost bandi, bez obzira na individualno učešće u konkretnim zločinima (Act XXIV, 1843, I).

Ova vrsta zakonodavstva jasno pokazuje da je meta Kompanije bilo iskorenjivanje čitave društvene kategorije, a ne samo kažnjavanje pojedinaca za počinjena dela. Kako primećuje Kim Wagner, „kolonijalna konstrukcija “Taga” kao izvanrednog oblika zločina (...) podstakla je pozive za povećanje policijskih resursa i legitimisala uvođenje novih zakonskih mera“ (Wagner, 2014, str. 136). Ovaj mehanizam identičan je onome što Jakobs opisuje kada govori o tretmanu „neprijatelja“ - pojedinac se ne definiše kroz svoje delo, već kroz potencijalnu opasnost koju predstavlja (Jakobs, 1985, str. 753).

2. Nepostojanje srazmernosti između kazne za Tage i njihove krivice (*Fehlende Proportionalität der Strafe zur Tatschuld der Thugs*)

Druga karakteristika *Feindstrafrecht* ogleda se u tome što kazna nije srazmerna težini učinjenog dela, već procenjenoj opasnosti koju pojedinac (ili grupa) predstavlja. Kako je u teorijskom delu istaknuto, u *Feindstrafrecht* se kažnjava „ne ono što je neko učinio, već ono šta neko jeste – član opasne, „neprijateljske“ organizacije“ (Jakobs, 2004, str. 100).

U analiziranim zakonima, ovo je najočiglednije u odredbama o kaznama. Zakon br. XXX iz 1836. godine za samu pripadnost grupi propisuje doživotnu kaznu zatvora sa teškim radom - istu kaznu koja bi se mogla izreći i za višestruko ubistvo. Ne postoji nikakva diferencijacija između onih koji su možda samo bili članovi bande, ali nikada nisu učestvovali u ubistvu, i onih koji su počinili najteže zločine. Svi se tretiraju jednako, jer su svi označeni kao „neprijatelji“.

Zakon br. XIV iz 1844. godine ide korak dalje, uvodeći dodatnu kaznu „putovanja/prevoza preko mora doživotno“ (*transportation beyond Sea for life*) koja se automatski izricala uz doživotnu robiju, osim u posebno obrazloženim slučajevima (Act XIV, 1844, I–II). Ova kazna nije bila srazmerna delu, već je trebalo da posluži kao sredstvo generalne prevencije – da pojača strah od ovako surove kazne i time odvraći od najtežih krivičnih dela. Međutim, njen najsnažniji efekat bio je kulturološki. Kako je u

prethodnom poglavlju objašnjeno, kršenje tabua Kala Pani (prelazak mora) za Hinduse je značilo trajni gubitak društvenog statusa, kastinskog identiteta, pa čak i duhovno prokletstvo po čitavu porodicu. Kazna stoga nije bila samo fizička, već i metafizička – potpuno isključenje ne samo iz društva, već i iz kosmičkog poretka. Ovo je možda najdrastičniji primer neproporcionalnosti kazne, jer ona cilja na samu bit osuđenikovog postojanja, a ne samo na njegovo delo.

Ovakvo drakonsko kažnjavanje koje cilja na identitet, pa i postojanje osuđenika, pokazuje još jednu od suštinskih odlika *Feindstrafrecht*, koje više nije samo odgovor na zločin, već i instrument vladanja nad grupom kojoj osuđenik pripada. Kazna „putovanja/prevoza preko mora doživotno“ je poruka celoj zajednici da će i sama biti izložena ne samo fizičkom, već i duhovnom uništenju ukoliko se njeni pripadnici nađu u kategoriji „neprijatelja“, pa istovremeno služi i zastrašivanju čitave grupe kojoj taj „neprijatelj“ stvarno ili pretpostavljeno pripada.

Zakon br. X iz 1847. godine samo potvrđuje ovu praksu, nalažući sudovima da uz doživotnu robiju izreknu i kaznu prekomorskog izgnanstva, izuzev u slučajevima „odobrovoljenih Taga“ (Act X, 1847). Time se među osuđenima stvara duboka podela – oni koji pristanu na saradnju mogu se nadati blažoj kazni (ili izuzeću od deportacije), dok se oni koji odbiju saradnju surovo tretiraju uz drakonske kazne. Kolonijalna vlast ovim mehanizmom ne samo da kažnjava, već i razbija unutrašnju koheziju „neprijateljske“ grupe, unoseći u nju međusobno nepoverenje i pretvarajući bivše Tage u produženu ruku represije.

3. Borbeno zakonodavstvo protiv Taga (*Bekämpfungsgesetzgebung gegen die Thugs*)

Treća karakteristika *Feindstrafrecht* ogleda se u ratničkom jeziku i simboličkoj funkciji zakona, kao i u njihovoj upotrebi za širenje državne kontrole. Ovi zakoni ne služe samo (ili prvenstveno) stvarnoj borbi protiv kriminala, već i konstrukciji neprijatelja i legitimaciji vlasti. Upravo to Morguet označava kao „simboličko dejstvo“ (*Symbolwirkung*) borbenog zakonodavstva. Ono što na prvi pogled izgleda kao represivna mera, istovremeno je i performativni čin kojim vlast demonstrira svoju odlučnost, širi sopstvenu nadležnost i učvršćuje predstavu o sebi kao zaštitniku poretka.

Već u preambuli Zakona br. XVIII iz 1843. godine primećuje se ratnički diskurs: zakon se donosi „radi bezbednosti lica i imovine na teritorijama Istočnoindijske kompanije“ i kako bi se osiguralo da osuđenici budu „čuvani u sigurnom pritvoru“ (Act XVIII, 1843, Preamble). Iako jezik nije eksplicitno ratnički kao u savremenim „zakonima o borbi protiv terorizma“, njegova funkcija je ista – da se predstavi egzistencijalna pretnja koja zahteva izuzetne mere. Još važnije, ovaj zakon omogućava Kompaniji da svoju jurisdikciju proširi na teritorije koje nisu pod njenom direktnom vlašću. On nalaže „domorodačkim prinčevima ili državama“ da čuvaju osuđenike za tagizam, čime se Kompanija meša u unutrašnja pitanja susednih država i postepeno ih stavlja pod svoju kontrolu (Act XVIII, 1843, I).

Zakon br. V iz 1847. godine ide još dalje, omogućavajući izvršenje presuda donetih od strane sudova Kompanije na teritorijama koje nisu pod neposrednom upravom Istočnoindijske kompanije (Bengal, Madras, Bombaj). Nalog pod zvaničnim pečatom i potpisom nadležnog službenika smatra se dovoljnim ovlašćenjem za izvršenje kazne (Act V, 1847, I–II). Ovim se faktički derogira suverenitet lokalnih indijskih država i uspostavlja pravni kontinuitet koji će kasnije omogućiti njihovu aneksiju. Kako je Vilijam Dalrimpl primetio, „pojedini istoričari navode da su Britanci koristili potiskivanje Taga kao izgovor i opravdanje za proširenje svoje oblasti vladavine“ (Dalrymple, 2002, str. 15).

Zakon br. XI iz 1848. godine proširuje ovu logiku i na druge „lutajuće i nomadske grupe“ koje se bave krađom ili pljačkom, uvodeći za njih kaznu do sedam godina zatvora (Act XI, 1848, I). Ovaj zakon je značajan jer pokazuje kako se specifično zakonodavstvo protiv Taga koristi kao model za kontrolu šire kategorije nomadskog stanovništva koje ne odgovara kolonijalnom idealu poreznih obveznika sa jasno navedenim prebivalištem. Time se od specifičnog zakona ide ka generalizovanoj tehnici kontrole, što je korak ka kriminalizaciji čitavih načina života koji su bili van domašaja kolonijalne administracije. Takođe, na ovom primeru se jasno vidi ono što Morguet naziva „simboličkim dejstvom borbenog zakonodavstva“, jer se zakon ne zaustavlja na pukom suzbijanju konkretne opasnosti, nego se kroz borbu protiv Taga, proširuje vlastiti domet i konstruišu nove kategorije „neprijatelja“. Nomadske grupe se, poput Taga, označavaju kao trajni izvori opasnosti koje je nužno držati pod stalnom kontrolom, ali ne zato što su učinile konkretno delo, već zato što njihov način života ne pruža ono što Jakobs naziva „kognitivnom garancijom“ da će se ponašati u skladu sa pravom. Borba protiv tagizma ovde postaje obrazac po kojem specifičan neprijatelj prerasta u generalizovanu tehniku kontrole.

4. Ograničenje procesnih garancija protiv Taga (*Einschränkung prozessualer Garantien gegen die Thugs*)

Četvrta i možda najvažnija karakteristika *Feindstrafrecht* jeste ukidanje ili ograničavanje prava okrivljenih, što ih pretvara iz subjekata u puke objekte postupka. U analiziranim zakonima, ovo je najsnažnije izraženo.

Zakon br. XVIII iz 1837. godine proširuje nadležnost na prekršajne sudije, omogućavajući im da vode postupke za najteža krivična dela (Act XVIII, 1837). Time se okrivljeni lišavaju uobičajenih procesnih garancija koje bi imali pred višim sudovima, a postupak postaje brži i efikasniji, ali i manje pravičan.

Zakon br. XIX iz 1837. godine predstavlja najdrastičniji primer ograničenja procesnih garancija. Njime se ukida dotadašnje pravilo da osuđenici, naročito za najteže zločine, ne mogu biti svedoci, jer im se ne može verovati da će govoriti istinu. Novi zakon propisuje da „niti jedna osoba nije nesposobna da bude svedok zbog osude za bilo koje krivično delo“ (Act XIX, 1837, I). Ovo otvara vrata za uvođenje instituta „odobrovoljenih Taga“ (*Thug approvers*) – osuđenika koji su, u zamenu za blažu kaznu, pristajali da svedoče protiv svojih bivših saradnika. Kako se navodi u literaturi, Kompanija je često podsticala takve osobe da svedoče nudeći im smanjenje kazne (Singha, 1993, str. 98–102).

Ovaj institut imao je višestruku funkciju. Prvo, omogućavao je dobijanje svedočenja koja bi inače bila nedostupna. Drugo, unosio je podelu i nepoverenje među same Tage, jer niko nije mogao biti siguran da li će njegov saborac pristati na saradnju. Treće, i najvažnije, stvarao je novu kategoriju ljudi – bivših „neprijatelja“ koji su sada bili integrisani u kolonijalni aparat i koristili svoje znanje protiv svojih bivših drugova. Ovo je klasičan mehanizam *divide et impera*, ali i mehanizam proizvodnje znanja o „neprijatelju“ koji je ključan za funkcionisanje *Feindstrafrecht*.

Zakon br. III iz 1848. godine na prvi pogled deluje kao tehnička mera - njime se definišu termini „Taga“, „Tagi“ i „ubistvo od strane Tagija“ (Act III, 1848). Međutim, u kontekstu borbe protiv Taga koja je tada bila na vrhuncu, ovaj zakon ima i drugu funkciju: da otkloni svaku pravnu nejasnoću koja bi mogla da omete krivično gonjenje. On služi da se pravosuđu i vojsci pruži dodatna podrška, omogućavajući im da deluju bez dvoumljenja.

Konačno, iako nije eksplicitno regulisano zakonima, iz literature je poznato da su u praksi korišćene i druge metode koje su dodatno

ograničavale prava okrivljenih – višegodišnji pritvor bez suđenja, suđenja na jeziku koji okrivljeni ne razume, i verovatno fizičko zlostavljanje radi iznuđivanja priznanja. Kumaraditja Sarkar navodi svedočenje Fani Parks o pogubljenju 25 Indijaca 1831. godine, koji su „bili u zatvoru više od osam godina, zbog nedostatka valjanih dokaza“ (Parkes, 1850 citirano kod Sarkar, 2023, str. 25). Ovaj „nedostatak“ dokaza prevaziđen je tek kada su „odobrovoljene Tage“ pristale da svedoče.

Zaključak

Osnovni cilj ovog rada bio je da ispita mogućnost primene savremenog teorijskog koncepta *Feindstrafrecht* na analizu istorijskog fenomena, konkretno zakona Istočnoindijske kompanije protiv Taga (i Dakoita) (1836–1848). Polazeći od toga da se u literaturi ovaj koncept gotovo isključivo koristi za analizu savremenog terorizma i „rata protiv terorizma“, rad je nastojao da utvrdi da li se i u kojoj meri ključne karakteristike *Feindstrafrecht* mogu prepoznati u kolonijalnom zakonodavstvu 19. veka.

Analiza jedanaest zakona, sprovedena kroz četiri karakteristike koje je sistematizovala Morgue (kriminalizacija u predpolju, nepostojanje srazmernosti između kazne i krivice, borbeno zakonodavstvo i ograničenje procesnih garancija) pokazala je da su sve četiri karakteristike prisutne, i to u meri koja prevazilazi puku istorijsku analogiju. Kriminalizacija same pripadnosti grupi (retroaktivno), drakonske kazne koje pogađaju identitet i kosmički status osuđenika, zakonodavstvo koje služi širenju jurisdikcije kolonijalne vlasti, i institut „odobrovoljenih Taga“ kojim se ukidaju osnovne procesne garancije i unosi podela među same „neprijatelje“. Sve to predstavlja zaokružen sistem koji u potpunosti odgovara Jakobsovom i Morguetinom određenju *Feindstrafrecht*.

Značaj ove studije slučaja je višestruk. Prvo, rad popunjava istraživačku prazninu, jer ni u jednoj ranijoj studiji nije primenjen koncept *Feindstrafrecht* na ove zakone, čime se ukrštaju dva do sada nepovezana toka istraživanja. Drugo, i važnije, nalazi relativizuju tezu da je *Feindstrafrecht* koncept čiji je saznavni potencijal limitiran isključivo na savremene pojave. Njegove ključne karakteristike imaju duboke istorijske korene u kolonijalnoj praksi 19. veka, što znači da ono što se danas naziva „ratom protiv terorizma“ nije bez presedana i da ima jasne preteče u načinu na koji su Britanci konstruisali i suzbijali „neprijatelja“ u Indiji. Treće, rad

se uklapa u kritičke studije terorizma i kritičku kriminologiju, sledeći Vagnerov zaključak da najvažnija istorijska paralela nije između Taga i savremenih terorista, već između vrste znanja/uverenja koje su proizvodili kolonijalni zvaničnici i današnji stručnjaci za borbu protiv terorizma (Wagner, 2014, str. 136). U oba slučaja radi se o konstrukciji neprijatelja od strane onih koji imaju moć definisanja (*Definitionsmacht*), kako je to uočio Aponte (Morguet, 2009, str. 264–265). Četvrto, analiza pokazuje da savremeni mehanizmi kontrole imaju preteče u kolonijalnim praksama 19. veka. Kako primećuje Sarkar, kriminalizacija je oduvek bila suštinsko sredstvo kolonijalnog nasilja i širenja vlasti (Sarkar, 2023, str. 14), a zakoni protiv Taga predstavljaju jedan od najilustrativnijih primera tog mehanizma.

Ograničenja rada ogledaju se u oslanjanju na zvanične zakonske tekstove i dostupnu literaturu. Dalja istraživanja mogla bi uključiti analizu arhivske građe, konkretno sudskih presuda, izveštaja i svedočanstava, ali i komparativnu analizu sa sličnim kolonijalnim zakonodavstvima u drugim delovima sveta.

Analiza pokazuje da je konstrukcija „neprijatelja“ kroz zakonodavstvo, kako u 19. veku u indijskim kolonijama, tako i u 21. veku u „ratu protiv terorizma“, uvek bila i ostala pitanje moći definisanja. Oni koji imaju moć da konstruišu „neprijatelja“, imaju i moć da opravdaju mere koje se protiv njega primenjuju, bez obzira na to koliko one odstupaju od načela pravičnog postupka, srazmernosti i poštovanja ljudskih prava. U tom smislu, zaključci utemeljeni na analizi borbe protiv Taga nisu samo istorijski relevantni, već nose i kritički potencijal za razumevanje i preispitivanje savremenih krivičnihopravnih, kriminoloških i bezbednosnih pojava.

Literatura

- Act III *Title or description: An Act for removing doubts as to the meaning of the words „Thug“ and „Thuggee“ and the expression „Murder by Thuggee“ when used in the Acts of the Council of India.* Date of Enactment: February 26th 1848; Presiding Governor: Marquess Dalhousie. (1848).
- Act V *An Act to facilitate the execution of the sentences of Courts established by the authority of the Governor-General in Council for the administration of Criminal Justice in States or Territories administered by Officers acting under the authority of the East India Company.* Date of Enactment: April 10th, 1847; Presiding Governor: Lord Henry Hardinge. (1847).
- Act X *Title or description: An Act for amending Act XXX. of 1836 relating to the trial and punishment of Thugs.* Date of Enactment: June 19th 1847; Presiding Governor: Lord Hardinge. (1847).
- Act XI *An Act for the punishment of wandering Gangs of Thieves and Robbers.* Date of Enactment: May 20th 1848; Presiding Governor: Marquess Dalhousie. (1848).
- Act XIV *An Act for regulating the proceedings of the Sudder Courts of Ft. William, Ft. St. George, Bombay, and at Agra in regard to sentences of Transportation for Life.* Date of Enactment: July 6th, 1844; Presiding Governor: Edward Law, 1st Earl of Ellenborough. (1844).
- Act XIX *No person incompetent as a witness by reason of conviction for any offences.* Date of Enactment: August 7th 1837; Presiding Governor: Lord Auckland. (1837).
- Act XVIII *An Act for the better custody of persons convicted of Thuggee and Dacoity.* Date of Enactment: September 9th, 1843; Presiding Governor: Edward Law, 1st Earl of Ellenborough. (1843).
- Act XVIII *Provides for a trial of persons accused of murder by Thuggee.* Date of Enactment: July 15th, 1839; Presiding Governor: Lord Auckland. (1839).
- Act XVIII *Provides for the trial of persons charged with Thuggee.* Date of Enactment: August 7th 1837; Presiding Governor: Lord Auckland. (1837).
- Act XXIV *An Act for the better prevention of the crime of Dacoity.* Date of Enactment: November 18th, 1843; Presiding Governor: Edward Law, 1st Earl of Ellenborough. (1843).
- Act XXX *Provides for the trial and punishment of Thugs.* Date of Enactment: November 14th, 1836; Presiding Governor: Lord Auckland. (1836).
- Ambos, K. (2020). Der Terrorist als Feind? Zugleich eine Besprechung von Andreas Kulick/Michael Goldhammer (Hrsg.), *Der Terrorist als Feind? Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik*, 15(5), 254–263. https://www.zis-online.com/dat/artikel/2020_5_1368.pdf
- Bock, M. (2010). Pozitivna specijalna prevencija i nove tendencije u kriminalnoj politici. *Crimen*, 1(2), 139–167. <https://doi.org/10.5937/crimen1002139B>
- Dalrymple, W. (2019). *The anarchy: The relentless rise of the East India Company*. Bloomsbury Publishing.

- Dalrymple, W. (Ed.) (2002). *Begums, Thugs and White Mughals: The Journals of Fanny Parkes*. Eland.
- Donini, M. (2007). Das Strafrecht und der "Feind". Lit Verlag. ISBN 978-3-8258-0609-5 (Original work published 2006)
- Hawickhorst, K. (2011). § 129a StGB – Ein feindstrafrechtlicher Irrweg zur Terrorismusbekämpfung: Kritische Analyse einer prozessualen Schlüsselnorm im materiellen Recht. Duncker & Humblot.
- Jakobs, G. (1985). Kriminalisierung im Vorfeld einer Rechtsgutsverletzung. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 97, 751–785. <https://doi.org/10.1515/zstw.1985.97.4.751>
- Jakobs, G. (2004). Bürgerstrafrecht und Feindstrafrecht. *Ritsumeikan Law Review*, 21, 93–107.
- Jakobs, G. (2005). Terroristen als Personen im Recht? *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 117(4), 839–851.
- Jakobs, G. (2006). Enemy criminal law? An investigation into the conditions of legality. *HRRS*, August/September, 289–297.
- Lawson, P. (2013). *The East India Company: A history*. Routledge. (Original work published 1993) <https://doi.org/10.4324/9781315845364>
- Marković, I., Zdravković, M., & Vojnović, S. (2024). Pogled na teorijske osnove neprijateljskog krivičnog prava. U I. Milinković, B. Vlaški, & S. Petrović (Eds.), *Međunarodni naučni skup „Izazovi i perspektive razvoja pravnih sistema u XXI vijeku”*: Zbornik radova (God. IV, br. 4, Tom II, str. 255–272). Univerzitet u Banjoj Luci, Pravni fakultet.
- Morguet, G. L. (2009). *Feindstrafrecht: Eine kritische Analyse*. Duncker & Humblot. <https://doi.org/10.3790/978-3-428-12795-5>
- Mukhopādhyāya, A. (1974). *The great famine of 1770 in Bengal*. K. P. Bagchi & Company.
- Phillips, A., & Sharman, J. C. (2020). *Outsourcing empire: How company-states made the modern world*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvss3xd1>
- Robins, N. (2012). *The corporation that changed the world: How the East India Company shaped the modern multinational* (2nd ed.). Pluto Press. https://doi.org/10.26530/OAPEN_625263
- Saliger, F. (2019). Feindstrafrecht und Terrorismusbekämpfung. In R. D. Herzberg, H. Koriath, M. Pawlik, U. Stein, & K. Tiedemann (Eds.), *Terror – Von der (Ohn-)Macht des Staates* (pp. 97–124). Duncker & Humblot.
- Sarkar, K. (2023). Criminalisation and colonial violence: Thuggees in the accounts of William Henry Sleeman. *Postcolonial Interventions*, 8(2), 14–33.
- Singha, R. (1993). "Providential" circumstances: The Thuggee campaign of the 1830s and legal innovation. *Modern Asian Studies*, 27(1), 83–146.
- Wagner, K. A. (2014). "Thugs and assassins": "New terrorism" and the resurrection of colonial knowledge. In C. Dietze & C. Verhoeven (Eds.), *The Oxford handbook of the history of terrorism* (pp. 128–147). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199858569.013.006>
- Wilson, J. (2016). *India conquered: Britain's Raj and the chaos of empire*. Simon & Schuster.

The Construction of the “Enemy” by Criminal Law: *Feindstrafrecht* and the Suppression of the Thuggee in Colonial India (1836–1848)*

Milan Lipovac

Univeristy of Belgrade, Faculty of Security Studies, Belgrade, Serbia

This paper examines the Thuggee (and Dacoity) Suppression Acts, enacted by the East India Company between 1836 and 1848, through the lens of the contemporary theoretical concept of *Feindstrafrecht* (enemy criminal law), developed by the German legal theorist Günther Jakobs. Given that this concept is applied in the literature exclusively to the analysis of contemporary phenomena – primarily terrorism and legislation aimed at (or justified by) waging the “War on Terror” – the paper focuses on determining the extent to which the key characteristics of *Feindstrafrecht* – criminalization in the preliminary stage; the lack of proportionality between punishment and the perpetrator’s guilt; combat legislation; and the restriction of procedural guarantees – can be identified in 19th-century colonial legislation. The analysis of eleven acts shows that all four characteristics are present, in a manner indicating that contemporary control mechanisms have deep historical roots in colonial practice. This relativizes the thesis that contemporary theoretical concepts in criminal law and criminology can be applied exclusively in the analysis of current phenomena and processes, opening the possibility for drawing historical parallels. In this way, the paper could be situated within critical approaches in criminal law and criminology, and potentially more broadly in security studies, contributing to a better understanding of the relationship between the power to define, that is, to construct the ‘enemy’ in a broad historical context.

KEYWORDS: *Feindstrafrecht* / Thuggee / East India Company / colonial legislation / criminalization in the preliminary stage / combat legislation / restriction of procedural guarantees / construction of the “enemy”

PRIMLJENO: 15. 3. 2026.

REVIDIRANO: 16. 5. 2026.

PRIHVAĆENO: 22. 5. 2026.

* Predloženo citiranje: Lipovac, M. (2026). Konstrukcija „neprijatelja“ krivičnim pravom: *Feindstrafrecht* i suzbijanje Taga u kolonijalnoj Indiji (1836–1848). *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 45(2), pp. <https://doi.org/10.47152/ziksi2026021>

©2026 by authors. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0).

